

ELS INICIS DE L'ESCOLA PÚBLICA MUNICIPAL DE DIBUIX DE MATARÓ I LA IMPLICACIÓ DE LA JUNTA DE COMERÇ DE BARCELONA (1815-1886)

La Junta de Comerç de Barcelona té un paper rellevant i decisiu en el desenvolupament de la formació professional a Catalunya. L'Escola de Dibuix de Mataró n'és un exemple, doncs, si bé s'inicia amb la protecció de l'Ajuntament, en arrelar-se rep el recolzament i ajut econòmic d'aquesta junta.

L'ACCIÓ DE LA JUNTA DE COMERÇ DE BARCELONA

A finals del segle XVIII alguns sectors de les classes dirigents catalanes experimenten un canvi de mentalitat dins un nou context europeu i, a partir de 1730, superades les seqüeles de la Guerra de Successió, s'inicia el que es coneix com a etapa preindustrial. Aquesta nova situació genera importants modificacions a nivell socioeconòmic, que donen lloc a la formació d'un capital comercial i a la consolidació d'un grup social emergent, la burgesia comercial.

Els nous sectors burgesos, grans comerciants i alguns industrials, funden la Junta de Comerç de Barcelona el 1758 per a defensar els seus interessos economicosocials. Aquest organisme veu la necessitat de crear quadres tècnics perquè s'adaptin als nous canvis tecnològics que la pròpia burgesia impulsa i que el desenvolupament econòmic requereix. Per una banda, potencia l'intercanvi professional amb tècnics europeus i, per l'altra, l'establiment d'una sèrie de càtedres a mig camí entre la formació científicotècnica i la formació professional.¹ Els fundadors pertanyen al grup dels grans comerciants i al nou sector industrial, a més d'alguns nobles relacionats amb el comerç a gran escala. Hem de recordar que en aquests moments, fruit de la repressió política i econòmica que sofreix Catalunya, la Universitat de Barcelona s'ha suprimit i s'ha traslladat a Cervera.

El 1816 aquest organisme es converteix en la Junta de Comerç del Principat de Catalunya, passant a tenir jurisdicció sobre tot el territori català, tant pel que fa a les activitats, principalment mercantils, com també a la seva estructura educativa. Així, doncs, la formació tecnicoprofessional moderna a Catalunya, al marge dels gremis de tradició medieval,² està monopolitzada per aquesta junta que, en realitat, mitjançant les seves càtedres i escoles, constitueix un element

aglutinador de totes les activitats d'aquesta naturalesa que es porten a terme al Principat des de finals del segle XVIII fins a mitjan segle XIX, quan passen a dependre directament de la nova estructura estatal d'ensenyament tècnic.

El seu sistema de finançament es fa a partir del dret de pariatge, d'origen medieval i restablert el setembre de 1760, que és un impost sobre totes les mercaderies que entren al port de Barcelona i que, més endavant, es fa efectiu per a tots els ports de Catalunya.

Dins la Junta de Comerç funciona de forma independent una Comissió d'escoles, que té al seu càrrec l'organització interna dels centres, la creació de noves càtedres, el sistema de provisió i nomenament del professorat, l'aprovació de reglaments, la gestió dels pressupostos, etc. El 1769 la Junta impel·leix una Escola de Nàutica, de caràcter eminentment comercial, per impulsar el comerç amb Amèrica i els Dardanel, a partir de 1774 escoles de nobles arts en diverses ciutats de dins i fora de Catalunya³ i, a partir de 1805, diverses càtedres comercials i científicotècniques.⁴

A nosaltres, ens interessa el paper d'aquest organisme en l'establiment i desenvolupament de la formació professional, especialment, de les càtedres de dibuix lineal que neixen a partir de la segona dècada del segle XIX i que troben un clima propici per al seu desenvolupament, arrel del triomf de la Revolució Liberal a l'Espanya dels anys 30.⁵ Es coneixen, com a mínim, unes trenta poblacions catalanes, majoritàriament properes a la costa, preocupades en aquesta època per la formació professional, i la ciutat de Mataró n'és una.

L'ESCOLA DE DIBUIX DE MATARÓ

Creació i desenvolupament

L'Escola de Dibuix de Mataró s'organitza durant la primera dècada del segle XIX per donar resposta a la demanda de l'ensenyament del dibuix a la ciutat que necessiten les noves classes mitjanes i sectors pròxims a elles.

Costa afirma que l'origen de l'Escola és l'establiment protegit per l'Ajuntament que l'any 1815 demana obrir, a les cases consistorials, José Ros Constantí, domiciliat a Mataró, pintor i antic deixeble de l'Escola de Dibuix de Barcelona. Argumenta que aquesta sol·licitud ve motivada perquè un grup de pares volen que ensenyi els seus fills. Aquest mateix any té el permís i s'acorda que les classes siguin de sis a vuit de la tarda i que estarà sota la tutela de Vicente Sisternas i el regidor Narciso Lladó, com a membres del Consistori.⁶

Tres anys més tard, l'Escola continua ubicada al mateix indret i l'Ajuntament dota l'establiment de material pedagògic, entre el qual hi ha una col·lecció de dibuixos de la Reial Junta de Comerç de Barcelona, fets pels deixebles premiats

de la Reial Llotja des dels principis, fins a figures i flors.⁷ Els deixebles paguen alguna quantitat pels ensenyaments, si bé n'hi ha que són admesos com a pobres.⁸

La següent referència que tenim de l'establiment és del 1829, quan el 27 d'abril Pedro Narbona, sotstinent d'infanteria, estableix una escola de dibuix sota la protecció que li dóna l'Ajuntament. Aquest, demana a la Junta de Comerç de Barcelona el material didàctic que li ha suggerit el professor, que consisteix en làmines de dibuix de principis de les parts del cos humà i animals, mig cos i cos sencer; principis de països i flors i d'arquitectura (plànols; principis de Viñol, Vitruvio i De le don).⁹ Dels quatre anys següents, no tenim dades.

L'Escola Pública Municipal de Dibuix

El 30 de juny de 1834 l'Ajuntament inicia els tràmits per demanar al Governador Civil l'obertura de l'Escola de Dibuix, annexa a la de Nàutica,¹⁰ argumentant que podria comptar amb els estalvis d'aquesta i una petita retribució dels alumnes. Al cap d'uns mesos, obté el permís i comença a planificar-la. S'acorda d'ubicar-la a la casa municipal de la Fleca, que s'adeqüi l'edifici i s'aprova un reglament interior.¹¹ El centre obre oficialment el 25 de febrer de 1835. En l'acte, llegeix un discurs el Molt Il·lustríssim Sr. President de l'Ajuntament D. José Antonio Bru de Jordi, on es convida els deixebles a l'aplicació i constància en l'estudi.¹²

Dos anys més tard, el 4 de novembre de 1837, Juan Barba és professor del centre, càrrec que ocupa fins a finals de desembre de 1851, però no tenim cap referència pel que fa al funcionament o a les activitats.¹³

Del 1841 a 1851 l'Ajuntament rep per a l'Escola de Dibuix¹⁴ una assignació per part de la Junta de Comerç de Barcelona que procedeix del fons de pariatge, per fer front a les seves despeses. La mensualitat assignada per l'Ajuntament al centre inclou els pagaments pels següents conceptes: la docència de Juan Barba de 290 rals, el sou d'un ajudant que en cobra 80, l'enllumenat i neteja 60 i el lloguer de 22'25.¹⁵ Val a dir que algun mes el cobrament de l'assignació s'endarrerix o no es cobra tota; però en canvi, a vegades, l'Ajuntament fa servir els fons que rep per aquest concepte per pagar assumptes més urgents.¹⁶

El 29 de desembre de 1851 l'Ajuntament acorda nomenar per dos anys com a mestre de l'Escola José Robreño, substituint Juan Barba, amb unes condicions molt semblants a les anteriors: té permís per establir una classe de pintura, dibuix i principis d'arquitectura; li cedeix el mateix local de la Fleca, l'autoritza a cobrar dels alumnes fins a cinc rals mensuals (però se li remunera per part de l'Ajuntament amb la gratificació de 1.250 rals anuals repartits en mensualitats vençudes) i el mestre paga l'enllumenat.¹⁷ Aquesta substitució no és gens ben presa per Juan Barba, que un mes després es queixa a l'Ajuntament i reclama el lloc, que se li lliuri una certificació de bon comportament del temps que ha exercit i també unes mensualitats endarrerides.¹⁸

El 16 de juny de 1853 el consistori està molt satisfet del treball que fa Robreño; li renova per dos anys més el permís per ensenyar dibuix, pintura i principis d'arquitectura i donar-li una remuneració de 320 rals mensuals a partir de gener de 1854, sempre que rebí l'assignació que li feia per aquest concepte la Junta de Comerç. Fins acabar l'any en curs, només cobra 5 rals mensuals de cada alumne, amb l'obligació de pagar l'enllumenat i la neteja. L'Ajuntament també es fa càrrec del lloguer d'estris per poder dibuixar i de l'equipament del centre.¹⁹

A nivell pedagògic, en els anys que José Robreño exerceix de mestre a l'Escola de Dibuix, tenim algunes notícies, pels periòdics de l'època, que evidencien que el centre s'ha convertit en un símbol honorós per a la ciutat:²⁰

- El 1864 visita el centre el Governador de la província i n'elogia molt l'ensenyament.
- Hi ha exposicions dels treballs fets d'alumnes a la mateixa Escola i estan obertes al públic. Solen durar uns dos o tres dies i s'organitzen una o dues vegades l'any: a final de curs, el juliol i el desembre. Els alumnes fan còpies de dibuix, dibuixos de figures de guix, dibuix lineal i dibuixos de flors, figures i paisatge.
- A final de curs, després de l'exposició de treballs, es fa una sessió pública de distribució de premis als alumnes més destacats. L'alcaldia ho anuncia oficialment, ja que està convençuda que aquests actes serveixen d'estímul als deixebles de l'Escola.

A partir del curs 1866-67 Robreño compagina el seu treball a l'Escola de Dibuix amb la docència a les Escoles Pies de la ciutat, on imparteix diàriament l'assignatura d'ampliació de dibuix lineal i, posteriorment, el curs 1870-71, forma part del quadre de professors de la carrera de perits industrials en l'assignatura de dibuix lineal. També tenim constància que el 1856 és soci acadèmic de l'Ateneu Mataronès.²¹

Durant les dècades del 70 i 80 segueix ensenyant el mateix mestre,²² no obstant això, als anys 80 sembla que passa per una època de decadència i, segons la premsa local, fins i tot hi manca material, bo i que afirma que el professor que el dirigeix «ho fa amb zel, intel·ligència, activitat incansable i sempre ha procurat mantenir l'escola a la màxima alçada».²³ Finalment, el 1886 obre l'Escola d'Arts i Oficis, que té com a annexa l'Escola de Dibuix i forma part del primer equip de professors José Robreño.²⁴

Sabem que durant aquests anys, a la ciutat hi ha altres centres que també fan classes de dibuix adreçades a les classes treballadores. Així, per exemple, a partir del curs 1863-64, a l'Ateneu Mataronès es fan de dibuix lineal, figura, ornamentació i paisatge;²⁵ el 1867, en un centre del carrer de Sant Josep núm. 29, es fan classes nocturnes de dibuix lineal d'arquitectura;²⁶ el curs 1876-77 s'inicien a l'Institut Mataronès de la Indústria, del Comerç i de les Arts classes de dibuix lineal²⁷ i el 1880, a l'Ateneu Mataronès de la Classe Obrera, es fan classes de dibuix aplicat a les arts industrials.²⁸

L'ESCOLA DE DIBUIX DE MATARÓ I LA JUNTA DE COMERÇ DE BARCELONA

Com hem vist, ja des dels seus inicis, l'Escola de Dibuix de Mataró compta amb el suport de l'Ajuntament, però també té uns lligams amb la Junta de Comerç. Si bé centra majoritàriament la seva funció educativa en les seves escoles de formació tècnico professional de Barcelona, també aglutina i encarrila iniciatives educatives sorgides de la nova realitat socioeconòmica del Principat. En aquest sentit, és important recordar que les dues institucions també col·laboren per a l'Escola de Nàutica.

Del 1815 al 1851 la Junta de Comerç té una relació important pel que fa referència al manteniment econòmic del centre que, en definitiva, el fa viable; però en canvi, pedagògicament, té una influència molt limitada:

- El primer mestre havia estat deixeble de les classes de dibuix de l'Escola de Nobles Arts.
- A partir de 1818 s'inicia la cessió de dibuixos de la seva Escola de la Llotja.
- A partir de 1834 s'inicia l'assignació econòmica provinent del dret de pariatge, que comparteix amb l'Escola de Nàutica de la ciutat.

Ignorem fins a quin punt la Junta de Comerç, o els organismes competents de Barcelona o de Madrid, el 1851 incideixen en el canvi del professor Juan Barba per José Robreño.

Aquesta relació de la Junta de Comerç amb el centre de Mataró, és un exemple de la influència que aquella va tenir en el camp de les nobles arts a Catalunya i que en altres poblacions va arribar a ser molt més important i definitiva, com ja hem apuntat. En el nostre cas, som partidaris que va ajudar a avançar-se en l'establiment dels estudis de dibuix a la ciutat; si bé, posteriorment, hi ha d'altres centres que imparteixen aquest ensenyament específic, cap adquireix la importància i rellevància que té aquesta Escola.

LA IMPORTÀNCIA DE L'ESCOLA DE DIBUIX EN EL DESENVOLUPAMENT DELS ESTUDIS PROFESSIONALS A LA CIUTAT

Segons Alberdi, l'existència o no d'una escola professional obrera s'ha convertit històricament en exponent del grau o intensitat del procés de culturització, i l'aparició dels estudis especials marca una frontera cultural en una societat en vies de desenvolupament socioeducatiu, ja que suposa una especialització de tasques docents davant unes exigències desconegudes anteriorment.²⁹

Mataró, a principis del XIX i, d'una manera especial, a mitjan segle, és un dels exemples de ciutat industrialitzada que requereix mà d'obra especialitzada i,

per aquest motiu, la societat demana de forma explícita l'establiment d'escoles que donin resposta a aquests nous requeriments laborals. En aquest sentit, la ciutat és una de les pioneres en l'establiment d'una escola pública de dibuix, ja que ho fa en la segona dècada del segle, avançant-se a altres iniciatives municipals com Barcelona, Gràcia o Sant Martí de Provençals.³⁰

El procés que segueix Mataró amb els ensenyaments professionals especialitzats i, concretament, amb el dibuix, s'emmarca dins la tònica general que se segueix a Catalunya, però en alguna època, fins i tot, n'és pionera. Els trets que ho evidencien són:

- El fet que els aspectes socioculturals depenguin majoritàriament dels consistoris municipals,³¹ implica que la política que adopten els ajuntaments és decisiva en el cas de la implantació dels ensenyaments especialitzats en cada municipi i, aquests, seran l'embrió de la posterior Escola d'Arts i Oficis, a la qual s'integraran o estaran vinculats.³²
- L'Ajuntament de Mataró es caracteritza per donar recolzament a les propostes que sorgeixen en aquest sentit des de 1815, siguin de caràcter particular o del mateix Consistori, ja que creu que és necessari potenciar els centres que una societat en procés d'industrialització reclama. Altres poblacions, com Girona, Olot i Tarragona, ja havien iniciat les seves escoles de dibuix a finals del segle XVIII, però en alguns casos sense comptar amb el recolzament dels ajuntaments. La nostra ciutat actua de manera similar al que fan alguns nuclis del voltant de Barcelona en les mateixes circumstàncies, els quals, sobretot a partir dels anys 60, s'adonen que no només la Diputació Provincial de Barcelona ha de contribuir a la qualificació obrera.
- Les escoles de dibuix i, després, les d'arts i oficis, tenen recolzament municipal i, posteriorment, també provincial o estatal mitjançant subvenció. L'Ajuntament es fa càrrec del local, del nomenament dels professors, del material i els alumnes paguen una quantitat mínima.
- Tots els centres municipals tenen problemes semblants: falta d'un local adequat, dificultats econòmiques que s'intenten pal·liar amb subvencions o acceptant que un professor atengui gratuïtament una determinada disciplina, etc.³³
- Els professors que estan al càrrec d'aquests centres d'ensenyaments específics municipals, són homes de vocació professionalment i motivats per l'ensenyament. Donen prestigi a les escoles, però també es senten honorats de formar-hi part i creuen que compleixen una funció socio-educativa important, ja que hi exerceixen durant llargs períodes de temps i sovint fins a la seva jubilació.³⁴ En el cas de Mataró, José Robreño comença a ensenyar-hi el 1851 i el 1886 encara hi continua; o Juan Barba, que hi fa de mestre del 1837 al 1851.

- Al llarg del segle XIX hi ha diferents tipus d'entitats o institucions que es fan càrrec dels ensenyaments específics, no essent monopolitzats per cap d'ells, ja que donen resposta a diferents demandes. No obstant això, en el nostre cas, el centre que té el recolzament municipal és el primer i el de més envergadura. De les diferents institucions que proposa Alberdi en estudiar el cas de Barcelona, si l'apliquem a Mataró en l'ensenyament de dibuix, tenim:³⁵

1. **Centres públics dependents de la corporació local:**

Escola Pública de Dibuix (inici 1815)

Escola Pública Municipal de Dibuix (inici 1835)

2. **Institucions privades de cultura obrera (Ateneus):**³⁶

Ateneu Mataronès (inici 1864)

Ateneu Mataronès de la classe obrera (inici aproximat 1880)

3. **Associacions que imparteixen ensenyament professional especialitzat:**

Institut Mataronès de la Indústria, Comerç i de les Arts (inici 1876)

4. **Centres de l'Església:**

En el cas de Mataró, no existeix aquesta tipologia de centre al segle XIX.

5. **Centres privats particulars:**

Col·legi del carrer de Sant Josep núm. 29 (inici aproximat 1867)

CONCLUSIÓ

L'Escola de Dibuix de Mataró és fruit que a la ciutat s'ha de donar resposta a la petició d'un ensenyament professional especialitzat per a fer front a les noves necessitats socials i econòmiques. Aquest centre passa per diverses etapes i el seu procés és semblant al d'altres municipis similars, en ple procés d'industrialització i expansió, essent també, en la majoria de poblacions, el primer pas per a la posterior creació de l'Escola d'Arts i Oficis, a la qual queden annexionades. En el nostre cas, és d'especial rellevància l'ajut institucional que rep, a partir de 1835, de la Junta de Comerç per al seu sosteniment, fet que sembla indicar que ha adquirit certa notorietat, si bé la seva continuïtat demana un esforç econòmic superior del que li proporciona la Junta.

Les dades trobades a l'Arxiu Municipal de Mataró, l'Arxiu de la Junta de Comerç de Barcelona, la Biblioteca de Catalunya i la premsa local de l'època, ens han permès d'intuir la importància que té el centre durant els anys que funciona i és decisiva en l'obertura de l'Escola d'Arts i Oficis, que és presa com a model dels nous centres que posteriorment es creen a Catalunya.

Montserrat Gurrera i Lluch

NOTES

- 1.- En un primer moment, la política educativa de la Junta segueix dos camins, en certa manera, complementaris; per un costat, la formació de tècnics a l'estranger i la contractació de tècnics estrangers per ensenyar les noves tècniques; per un altre, la creació d'escoles i càtedres a Barcelona i altres llocs. Amb el temps, només va prevaldre aquesta darrera.
- 2.- ERNEST LLUCH, *El pensament econòmic a Catalunya 1780-1840*, Edicions 62, S.A. (Barcelona 1973), 361.
- 3.- L'Escola de Nobles Arts es crea el 1774, si bé ja el 1772 s'hi imparteixen classes de dibuix i de dibuix lineal. Més endavant, es creen escoles de nobles arts, filials de la de Barcelona, a Olot, Girona, Tàrraga, Ciutat de Mallorca, Jaca, Saragossa, entre d'altres.
- 4.- El 1805 es creen les càtedres de química i de taquigrafia, el 1808 la d'estàtica i hidroestàtica. Després d'un parèntesi provocat per les guerres, a partir de 1814 s'estableixen càtedres d'economia política, física experimental, escola d'arquitectura, comerç, aritmètica comercial, etc.
- 5.- JORDI MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *L'obra educativa de la Junta de Comerç 1769-1851*, Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona (Barcelona 1987), 40 i 48.
- 6.- FRANCESC COSTA I OLLER, *Mataró liberal. La ciutat dels burgesos i proletaris*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1985), 313. AMM. Acords municipals, 3 de novembre de 1815.
- 7.- AMM. Acords municipals, 25 setembre 1818. BC Llibre d'acords de la Junta de Comerç JC-31.
- 8.- AMM. Acords municipals, 4 setembre de 1818.
- 9.- AMM. Acords municipals, 27 abril de 1829. BC JC lligall JC-LXXIX, 186-187.
- 10.- Té una assignació anual de 12.000 rals per part de la Junta de Comerç per al seu sosteniment per Reial Ordre de 10 d'agost de 1833. BC JC lligall LXVbis, 92-67.
- 11.- AMM. AH-104, AH-105, AH-160, AH-161, AH-221 i AH-225. AMM. Acords municipals, 30 juny, 20 agost, 10 setembre i 9 desembre 1834 i 26 gener 1835.
- 12.- AMM. Acords municipals, 25 i 27 febrer 1835.
- 13.- AMM. Acords municipals, 4 novembre 1837 i 13 febrer 1852.
- 14.- AMM. AH-172-06 i BC JC lligalls JC-CXII-145-1-76 i JC-LXVbis-92-67.
- 15.- AMM. Acords municipals 13 febrer 1852 i AMM AH-172-06.
- 16.- AMM. AH-172-06 i BC JC lligall JC-LXVbis, 92-67.
- 17.- AMM. AH-221.
- 18.- AMM. Acords municipals 13 febrer 1852 i AMM AH-172-06.
- 19.- La Junta de Comerç acaba la seva activitat el curs 1850-51, amb moltes dificultats de finançament. De la seva tasca educativa, se'n fa càrrec l'Estat. AMM. Acords municipals 16 juny 1853 i AMM AH-088, AH-92, AH-105, AH-170, AH-176 i AH-221.

- 20.- D. Antonio Guerola, acompanyat del seu secretari particular i d'un vocal de la Junta Provincial d'Instrucció Pública, visita Mataró el 7 d'abril de 1864 i va al centre. Hi ha exposició pública de dibuixos el 8, 9 i 10 de juliol de 1867, de 8 a 10 de la nit, i repartiment de premis el dia 11, a les 8 del vespre. *Revista Mataronesa*, núm. 10, del 10-4-1864. *Crònica Mataronesa*, núm. 26, del 7-7-1867.
- 21.- RAMON TARRÒS, *La problemàtica educativa al segle XIX i organització dels col·legis escolapis de Catalunya (1838-1904)*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, Facultat de Pedagogia (Barcelona 1990), 666 i 690. *Crònica Mataronesa*, núm. 17, de 22-8-1866. *Revista Mataronesa*, núm. 19, del 11-5-56.
- 22.- AMM AH-087, AH-088, AH-104, AH-170, AH-173 i AH-174 i AH-176.
- 23.- AMM, Acords municipals 18-12-1883, i *El Nuevo Ideal*, núm. 7, any 1, de 18-11-1883 i núm. 12, any 1, de 23-12-1883; *Semanario de Mataró*, núm. 31, any 1, de 23-12-1883.
- 24.- Costa afirma que l'Escola de Dibuix que s'obre el 1835 funciona fins enllaçar amb l'Escola d'Arts i Oficis. FRANCESC COSTA I OLLER, *Mataró al segle XIX*, Rafael Dalmau (Barcelona 1993), 12. *El Mataronés*, núm. 18, any 11, de 2-5-1886, núm. 20, any 11, de 16-5-1886 i núm. 43, any 11, de 17-10-1886.
- 25.- *Revista Mataronesa*, núms. 34, 35 i 36, d'11, 18 i 25-9-1864, núms. 46 i 47, de 10 i 17-9-1865; i *Crònica Mataronesa*, núm. 8, de 3-3-1867, núm. 19, de 8-9-1866 i núm. 37, de 13-9-1868.
- 26.- Adreçades a treballadors del ram de la construcció i també a joves que han d'escollir un ofici o carrera professional. *Crònica Mataronesa*, núm. 32 al 37, de 18 i 25-8-1867 i 1, 8, 15 i 22-9-1867.
- 27.- *El Mataronés*, núm. 2, any 1, de 24-9-1876, núm. 4, any 1, de 8-10-1876, núm. 11, any 2, de 18-3-1877 i núm. 22, any 2, de 3-6-1877.
- 28.- AHGDB, lligall 2105.
- 29.- RAMÓN ALBERDI, *La formación profesional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones 1875-1923*, Ediciones Don Bosco (Barcelona 1980), 352-355.
- 30.- Són els primers municipis dels voltants de Barcelona que estableixen classes de dibuix i, més endavant, escoles d'arts i oficis, però amb posterioritat a Mataró; a Gràcia el 1890 i a Sant Martí de Provençals el 1892.
- 31.- Creació d'escoles, reformes, dotacions, etc. Però no tots els municipis actuen de la mateixa manera, ja que l'Ajuntament de Barcelona es desentén dels ensenyaments industrials i especialitzats perquè sosté, des de mitjan segle XIX fins a finals del mateix, que aquests corresponen a altres entitats i ens oficials, especialment, la Diputació Provincial de Barcelona. Mataró actua com després ho faran municipis semblants dels voltants de Barcelona, més realistes i generosos amb els ensenyaments especialitzats, com els ja citats de Gràcia i Sant Martí de Provençals.
- 32.- Com a ensenyaments especialitzats trobem, a més del dibuix, la música, idiomes, tall i confecció, etc. Citarem, com a exemple, els casos de Gràcia (música el 1876, gimnàstica el 1883, tall i confecció el 1887) i Sant Martí de Provençals (acadèmia de música el 1891).
- 33.- A Mataró, els problemes amb el local de la Fleca i els seus diversos usos dificulten la continuació de l'Escola de dibuix. En la primera època, està a les cases consistorials (Sant Martí de Provençals també utilitza el mateix recurs per a l'Escola d'arts i oficis durant uns

mesos). Durant un temps, el mestre col·labora gratuïtament i, després, l'Ajuntament o entitat responsable el formalitza a canvi d'una assignació fixa. Aquesta circumstància es dóna a Mataró, amb Joan Barba, el curs 1850-51, però finalment no se'l contracta; i el 1893, a Sant Martí de Provençals, amb José Casanovas, que s'ofereix com a mestre de dibuix.

- 34.- JORDI MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *Les escoles professionals municipals 1890-1990*, Ajuntament de Barcelona (Barcelona 1991), 146.
- 35.- ALBERDI, *La formación...*
- 36.- Existeix un bon nombre d'aquests centres a Catalunya; en el cas de Barcelona, tindríem l'Ateneu Català de la Classe Obrera el 1864, l'Ateneu Obrer de Barcelona cap al 1882, o l'Ateneu Obrer de Sant Andreu del Palomar el 1887, que impartien classes de dibuix.

BIBLIOGRAFIA

- ALBERDI, Ramón, *La formación profesional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones 1875-1923*, Ediciones Don Bosco (Barcelona 1980).
- CARLOS GRAU, Jordi. *Història de l'Escola del Treball 1913-1990*, Diputació de Barcelona (Barcelona 1995).
- COSTA i OLLER, Francesc, *Mataró liberal. La ciutat dels burgesos i proletaris*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1985).
– *Mataró al segle XIX*, Rafael Dalmau (Barcelona 1993), 12.
- IGLESIAS, Josep. *L'obra cultural de la Junta de Comerç (1760-1847)*. Episodis de la Història núm. 121, Rafael Dalmau (Barcelona 1969).
- LIGOS, CERDÀ i PEREJOAN. *Miquel Biada. L'institut Politècnic Municipal de Mataró. Dels Arts i Oficis a la Formació Professional*, Gràfiques Tria (Mataró 1993).
- LLOVET, Joaquim. *La ciutat de Mataró*, vol II. Barcino (Barcelona 1961).
- LLUCH, Ernest, *El pensament econòmic a Catalunya 1780-1840*, Edicions 62, S.A. (Barcelona 1973).
- MONÉS i PUJOL-BUSQUETS, Jordi, *L'obra educativa de la Junta de Comerç 1769-1851*, Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona (Barcelona 1987).
– *Les escoles professionals municipals 1890-1990*, Ajuntament de Barcelona (Barcelona 1991).
- RUIZ y PABLO, Ángel. *Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona*, Talleres de Artes Gráficas Henrich y Cia (Barcelona 1919).
- SALAS i OLIVERAS, Ramon. *Mataró i l'ensenyament*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1964).
- TARRÒS, Ramon, *La problemàtica educativa al segle XIX i organització dels col·legis escolapis de Catalunya (1838-1904)*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona Facultat de Pedagogia (Barcelona 1990).
- VIÑAO FRAGO, Antonio. *Política y educación en los orígenes de la España contemporánea. Examen especial de sus relaciones en la enseñanza secundaria*, Ediciones siglo XXI en España editores SA. (Madrid 1982).

Premsa periòdica

Revista Mataronesa (1856 i 1864-1866)
Crònica Mataronesa (1866-1869)
La Voz de Iluro (1872-1873)
El Mataronés (1876-1877, 1882 i 1885-1886)
El Semanario de Mataró (1883 i 1886)
El Nuevo ideal (1883-1886)

Documents diversos

Acords municipals (=AMM) de Mataró dels anys 1815, 1818, 1829, 1834-1835, 1837, 1851-1853, 1880-1883 i 1886.

Arxiu Municipal de Mataró (=AMM). Arxiu Històric (=AH). Lligalls: AH-086, AH-088, AH-092, AH-093, AH-104, AH-105, AH-160, AH-161, AH-170, AH-172, AH-173, AH-174, AH-175, AH-176, AH-177, AH-221 i AH-225.

Biblioteca de Catalunya (=BC). Junta de Comerç (=JC). Lligalls: JC-LXXIX, JC-LXVbis, JC-CXII. Llibres JC-31.

Arxiu Històric General de la Diputació de Barcelona (=AHGDB). Lligall 3393.